

TÜRKİYE'DE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SAĞLANAN BAKIM YÖNTEMLERİNE BİR BAKIŞ: SİSTEMATİK DERLEME

Hacer DELİBAŞ^{a,*} | Evrim KIZILER^b

^a Söğütöevler Aile Sağlığı Merkezi, Çorum, Türkiye.

^b Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

*Sorumlu Yazar; Hacer DELİBAŞ, E-Posta: haceer_91@hotmail.com

ÖZET

Anahtar Kelimeler

- Bakım,
- Çocuk,
- Hemşirelik,
- Korunma,
- Muhtaç,
- Yöntem.

Makale Hakkında

Derleme Makale

Gönderim Tarihi

15.01.2023

Kabul Tarihi

15.08.2023

Giriş ve Amaç: Korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım hizmetleri önemli sosyal politika problemlerinden birisi olup, bu niteliğini hala sürdürmektedir. Korunmaya ihtiyacı durumuna gelmiş çocuğun ailesi tarafından bakım ve korumasını sağlayıcı hizmetlere öncelik sağlanmalıdır. Bu sistematik derlemenin amacı; ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara sağlanmış olan bakım yöntemlerine bağlı yapılan araştırmaların sistematik yöntemle incelenmesidir.

Yöntem: Tanımlayıcı olarak yapılan bu araştırmada; PubMed veri tabanında "Care method, nursing, child in need of protection, Turkey" anahtar kelimeleri ile Ulakbim, Türk Medline ve Ulusal Tez Tarama veri tabanları ile ülkemizde yayınlanan, online ve editörlü olan "hemşirelik, korunmaya muhtaç çocuk, bakım yöntemi" anahtar kelimeleriyle tarama yapılarak 2012-2022 tarihlerinde yapılan hemşirelik araştırmaları incelenmiştir.

Bulgular: Yapılan araştırmalar Türkiye'de 2012 ve 2022 tarihleri arasında korunmaya muhtaç çocukların bakım yöntemlerini belirlemeye yönelik yapılmış 6'sı doktora tezi, 23'ü yüksek lisans tezi, 8'i olgu sunumu ve 20'si araştırma makalesi olmak üzere toplam 57 çalışma olduğu belirlenmiştir. İncelenen çalışmalar içerisinde ülkemizde sağlanan bakım yöntemlerinin kurum bakımı modelinden aile bakımı yöntemine geçtiği saptanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yüksek lisans düzeyinde yapılan çalışmaların doktora çalışmalarına oranla daha fazla olduğu görülmüştür.

Sonuç: Korunmaya muhtaç olan çocuklara yönelik uygulanan kurum ve koruyucu aile bakım yöntemleri olarak iki türlü bakım söz konusudur. Bu iki yöntemden ideali, koruyucu aile bakımı yöntemidir. Yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde korunmaya muhtaç çocuklara verilen koruyucu aile bakımı uygulaması, son zamanlarda artan bir hizmet olarak görülmektedir. Kurum bakımı modeli ile kıyaslandığında çocuk sağlığı bakımından daha iyi sonuçlar verecek olan bu modelin bundan sonraki dönemlerde daha fazla tercih edileceği düşünülmektedir.

AN OVERVIEW of the CARE METHODS PROVIDED to CHILDREN in NEED of PROTECTION in TURKEY: A SYSTEMATIC REVIEW

Hacer DELİBAŞ^{a,*} | Evrim KIZILER^b

^a Söğütluöveler Aile Sağlığı Merkezi, Çorum, Türkiye.

^b Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

* Corresponding Author; Hacer DELİBAŞ, E-Posta: haceer_91@hotmail.com

ABSTRACT

Keywords

- Institutionalized,
- Children,
- Nursing,
- Prevention,
- Needs,
- Method.

Article Info

Review article

Received

15.01.2023

Accepted

15.08.2023

Introduction and Purpose: The care services provided to children in need of protection are one of the important social policy problems and they still maintain this quality. Priority should be given to services that provide care and protection by the family of the child who needs protection. The purpose of this systematic review; The aim of this study is to systematically examine the researches related to the care methods provided to children in need of protection in our country.

Method: In this descriptive study; "Care method, nursing, child in need of protection, Turkey" keywords in PubMed database and Ulakbim, Turkish Medline and National Thesis Search databases and "nursing, child in need of protection, care method" published regularly in our country, edited and accessible online Nursing studies published between 2012-2022 were examined by scanning with the keywords.

Results: As a result of the examination, a total of 57 studies, including 6 doctoral thesis, 23 master's thesis, 8 case reports and 20 research article studies, were conducted to determine the care methods of children in need of protection between 2012 and 2022 in Turkey. was found to be. As a result of the examinations, it was determined that the studies conducted at the master's level were more than the doctoral studies.

Conclusion: There are two types of care as institutional and foster family care methods for children in need of protection. It is an accepted view that the ideal of these two methods is the foster family care method. When the studies are examined, the foster family care practice given to children in need of protection is seen as a service that has become widespread recently. Compared to the institutional care model, it is thought that this model, which will give better results in terms of child health and welfare, will be preferred more at the national and international level in the future.

GİRİŞ

Çocukların mutlu, sağlıklı ve özgüvenli olabilmeleri için onların iyi şartlarda yetiştirilmesi ve eğitimlerinin sağlanması özen gösterilmesi gereken konulardan birisidir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (SHÇEK)'nda, korunma ihtiyacı olan çocuk tanımı 'beden, ahlak, ruh gelişimleri tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen, ebeveynleri tarafından terk edilen, tehlikelere karşı savunmasız ve başıboşluğa sürüklenen çocuk' olarak tanımlanmıştır (1-4). Birtakım nedenlerle aileye sahip olamayıp, ailesinden ayrılan, ailesi ile birlikte olma şansına sahip olamayan bakıma ihtiyacı olan bu çocukların, korunma altına alınıp topluma kazandırılması toplumun geleceği açısından çok önemli bir yere sahiptir (4,5).

'Korunmaya muhtaç çocuk' kavramı, mevzuatta belirlenmiş kriterlerde ilgi ve bakımdan mahrum kalması itibarıyla, fiziksel, ruhsal ve zihinsel açıdan gelişiminin tehlikeye düşmesini ifade etmektedir (6). Literatürde ise "gerekli yasal düzenlemelerin belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde kalan ve devletin özel olarak koruması gereken çocuklar" olarak ifade edilmiştir (7-9).

Çocukları etkileyen toplumsal etmenler; yoksulluk, savaş ve toplumun alt kesiminden gelmesi olarak belirtilmektedir (10,11). Yoksulluk ve çocukların alt kesimden geliyor olması, ortaya çıkardığı diğer kısıtlamalar ile birlikte çocuk gelişimi olumsuz olarak etkileyen nedenler arasında gelmektedir. Korunmaya muhtaç çocuklar, birden fazla sistemle ilişki ve devam eden etkileşim içindedirler. Bu durum çocukların çevresini, yaşadığı çevredeki toplumu, yasaları ve uygulanmış olan politikaları içermektedir. Bu faktörler insan hayatını biçimlendirmekte, her bir değişim bütün sistemi etkilemektedir. Meydana gelen bu değişikliklerden dolayı çocuklar da aynı biçimde ebeveyn kaybı, değişen politikalar gibi herhangi bir değişim ya da olumsuz bir durumda etkileneceklerdir. İnsan hayatını etkileyen negatif değişiklikler çocukları da korunma ortamlarına maruz bırakmaktadır (1,12).

Korunmaya muhtaç çocukların, iyi bir gelişim gösterebilmeleri için önlerinde birtakım engeller bulunmaktadır. Bunun nedeni, sağlıklı büyüyen ve gelişen, iyi bir psikolojik gelişime odaklanan bir sağlık bakım modeli alamamış olmasıdır (1,13). İnsanın ekolojik olarak büyüme ve gelişme çerçevesinde; gelişen insani özellikler ve çevre ile bir ilişki var olup, bu ortama aile ve akrabalar dahil edilirse bu sistem "mikro sistem" çocuğun oyuncu olmadığı, fakat onu etkileyen, teknolojik aletler, yaşlılar, okul gibi sistemlerin oluşturduğu "mezzo sistem" ve kurumların üst düzeyde aldıkları kararlar ile toplumsal değerlerin oluşturduğu "makro sistem" bulunmaktadır. Çocuk, sistemin tam merkezindedir ve uygun denge sağlandığında sağlıklı bir gelişim aşamaları göstermekteyken, oluşabilecek bir dengesizlikte ise korunma ihtiyacı oluşmaktadır (1,12,14).

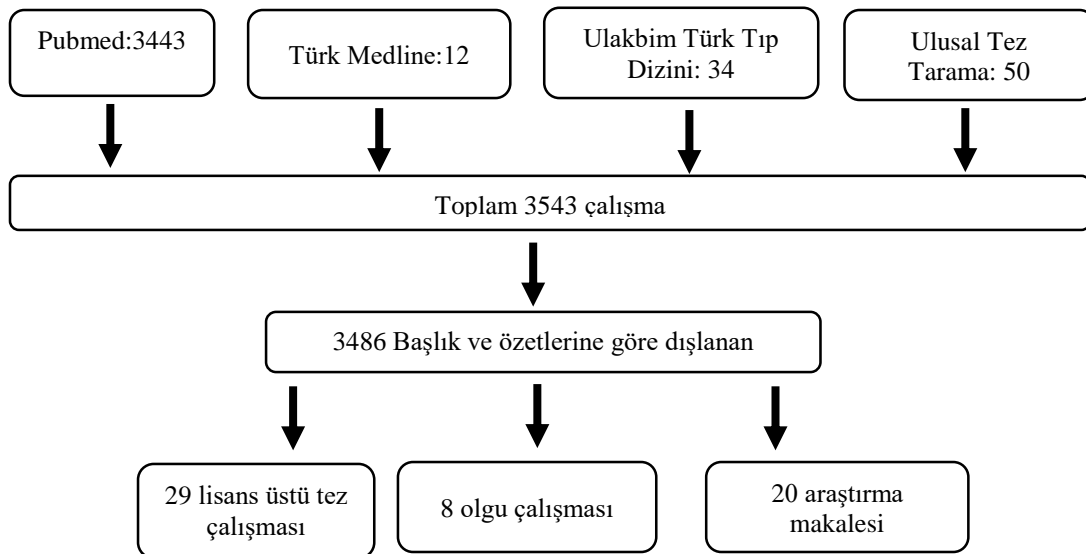
Korunmaya muhtaç çocuklar kavramı sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkması ile beraber 'korunmaya ihtiyacı olan çocuklar' kavramı ile anılmaya başlanmıştır. Bakım yöntemlerinin amacı, çocuğun korunma ve bakımını kendi "öz ailesi içinde" mümkün kılabilmek, bu durum gerçekleşmiyorsa, başka bir alternatif yol olan "koruyucu aile bakımı" yöntemi önerilmektedir. "Kurum bakımı" ise, koruyucu aile bakımı modelinin çocukta fayda sağlanmadığı veya koruyucu aile bakımı modeli herhangi bir başvurunun yapılmadığı zamanlarda öngörülen bir seçenektir (4). Sonuç olarak yapılan bu çalışmada korunmaya ihtiyacı olan çocuklar kavramı açıklanmaya çalışılmakta olup, ülkemizdeki durum tartışılmış, korunma ihtiyacı olan çocukların bakım yöntemleri sistematik olarak incelenmiştir (1).

YÖNTEM

Tanımlayıcı olarak yapılan bu çalışmada; Ekim- Aralık 2022 tarihleri arasında PubMed veri tabanında “Care method, nursing, child in need of protection, Turkey” anahtar kelimeleri ile Ulakbim, Türk Medline ve Ulusal Tez Tarama veri tabanları ile ülkemizde düzenli yayınlanan, online ve editöre sahip “hemşirelik, korunmaya muhtaç çocuk, bakım yöntemi” anahtar kelimelerinin çeşitli kombinasyonları ile girilerek tarama yapılmıştır.

Hemşirelik dergilerinde bulunan olgu sunumları ve araştırmaların başlık ve özetleri okunarak belirlenen kriterler dahilinde incelemeler yapılmıştır. Araştırmaların çalışmaya dahil edilme kriterleri olarak; çalışmaların ülkemizde ve 2012-2022 tarihleri arasında, çalışmaların sunumunun özetine ya da tam metnine online olarak ulaşılabilmesi, araştırmanın başlık/özetinde çocuklara sağlanan bakım yöntemlerinin açık bir şekilde ifade ediliyor olması, araştırma ve olgu sunumunun başlık ya da özetinde anahtar kelimelerden herhangi birisinin olması olarak belirlenmiştir. Araştırmalar, araştırmacı tarafından incelenmiş olup, hazırlanan dahil edilme kontrol listesine “evet” ya da “hayır” olarak işaretlenmiştir. Araştırmacı tarafından belirlenen kriterlerin hepsi “evet” olarak işaretlenen araştırmalar, inceleme kapsamına alınmıştır. Literatür inceleme sürecinde ilk olarak, araştırmaya alınma kriterlerine dahil edilen değerlendirme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan form doğrultusunda, araştırmacı literatür taraması gerçekleştirmiştir. Yapılan incelemede Türkiye’de 2012 ve 2022 tarihleri arasında korunmaya muhtaç çocuklara sağlanmış bakım yöntemlerine bağlı toplam 57 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma kriterlerini karşılayan 57 çalışma incelenmeye alınmıştır.

İkinci aşamada ise incelenecek araştırmanın ve/veya olgu sunumunun adı, araştırmanın tipi ve türü, araştırmanın yılı ve sonucu başlıklarında yer alan kontrol listesi oluşturulmuştur. Elektronik arama ile belirlenen yazıların başlık ve özetleri kontrol listesine göre bağımsız olarak incelenmiştir. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında, tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılarak, verilerin sayı dağılımları yapılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Akış Şeması

BULGULAR

Yapılan incelemeler sonucunda ülkemizde 2012 ve 2022 yılları arasında korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım yöntemlerini belirlemeye yönelik yapılmış 6'sı doktora tezi, 23'ü yüksek lisans tezi, 8'i olgu sunumu, 20'si araştırma makalesi olmak üzere toplam 57 çalışma olduğu saptandı. Çalışma kapsamında ulaşılan çalışmaların tanımlayıcı nitelikte olduğu ve konuya ilişkin deneysel çalışmaların sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2012-2022 yılları arasında "hemşirelik", "korunmaya muhtaç çocuk" ve "bakım yöntemi" anahtar kelimeleri ile taranan çalışmalar incelendiğinde; Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında 2012-2022 yılları arasında 29 çalışmanın olduğu belirlenmiştir. Bu yüzden korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım yöntemlerine yönelik yapılacak olan doktora düzeyinde çalışmaların artırılması gerektirdiğini düşündürmektedir.

Bilindiği üzere hemşireler; koruma altında olan çocuklardan öykü alan ve bakım veren dahası aile ve çocuğu rehabilite eden ekibin bir üyesidir. Ayrıca bakım koordinasyonu ve disiplinler arası işbirliği, yeterli bakımı sürdürebilen ve etkin izlemelerini yapan sağlık profesyonellerinin bölünmez bir parçasıdır. Dolayısıyla hemşirelerin yapacakları çalışmalar ile farkındalığın artması ve korunmaya muhtaç çocukların bakım yöntemlerine yardım sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1. Çalışmaların Yapıldıkları Yıllara Göre Dağılımı

Yayın Yılı	n	%
2012	2	3,5
2013	3	5,2
2014	3	5,2
2015	2	3,5
2016	8	14,0
2017	6	10,5
2018	8	14,0
2019	5	8,7
2020	5	8,7
2021	10	17,5
2022	5	8,7

Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemlerine yönelik yapılan çalışmalar yıllara göre Tablo.1'de incelendiğinde çalışmaların 14'ü 2017-2018, 15'i 2021-2022 yılları arasında yürütüldüğü saptanmıştır. Korunmaya muhtaç çocuklar ile yapılan çalışmaların tamamı tanımlayıcı çalışmalar olup, koruyucu aile bakımı ve kurum bakımı incelendiğinde kurum bakımının sakıncaları ortaya çıkmıştır. Kurum bakımı sonra yaşama uyum sağlayamama, aile ilişkilerinde zorluk çekme, buldukları ortamda damgalanma korkusu ve sorumluluk alamama gibi bulgular görüldüğü ifade edilmiştir (22,23).

TARTIŞMA

Günümüzde korunmaya muhtaç olan çocukların bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve alışkanlık edinebilmelerini sağlamakla görevli devlet kurumları gerekli ihtiyaçları karşılamış ve bu sorunları kaldırmayı hedeflemiştir. Ancak korunmaya muhtaç çocuklara devlet tarafından uygulanan bakım yöntemleri sorgulanmaya başlanmış ve alternatif bakım modelleri arayışları artmıştır.

Devlet tarafından uygulanan korunma ihtiyacı olan çocukların kurum bakımından olumsuz olarak etkilendiği literatürde belirtilmektedir (15,16). Tuncer ve Erdoğan'ın araştırmasına göre çocukların gelişimsel olarak geride bulunmalarının sebebini yoksulluk, cinsel ve/veya fiziksel, duygusal istismar ve birincil derece bakım uygulayan bireylerden uzak kalması olarak ifade etmiştir (14). Yanardağ'ın yapmış olduğu bir çalışmada, yetiştirme yurdunda kalan çocukların kurum modeli bakımı uygulamasından sonra birtakım psikolojik ve sosyal sorunlardan muzdarip olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden kurum bakımı modeli ile ilgili korkuların olması, çocuklarda olumsuz sonuçlar oluşturabildiği ve devletlerin alternatif bakım modellerine doğru dönüşümlerini mecburi kıldığı söylenebilir (1,17). Kang ve arkadaşlarının bir araştırmasında ise, akrabalığa dayanmış koruyucu aile modelinde bakımı devam eden çocukların, kurum bakımı uygulanan çocuklara oranla gelişimsel düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir (1,18).

Araştırma sonuçlarına göre kurum bakımının işlevini yitirdiği, korunma ihtiyacı olan çocukların koruyucu aile bakımı uygulamasının daha iyi sonuçlar verdiği belirtilmektedir (1,4,22). Bir diğer bakım yöntemi olan evlat edindirme hizmetleri ise 2006 yılında evlat edindirilen çocuk sayısı 464'ken (19), 2017'de 16.171'e ulaşmıştır (1,20). Evlat edindirilen çocuk sayısı 2012-2019 yılları arasında ise 5959 artış göstermiştir (21). Bu bağlamda, ülkemizde koruyucu aile bakımı ve evlat edinme modelinin somutlaştırılması, dönüşümün ise uluslararası düzleme paralel olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmalar aile bakım modelinin önemini göstermektedir (22). Devlet tarafından sunulan bakım yöntemleri olmasına rağmen aile destekli bakım modellerinin önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca bakımları devam eden çocukların yakından izlem ve takibi, danışmanlıkların yürütülebilmesi için hemşirelik mesleği, onları bakım sistemi içerisinde öne çıkarmaktadır. Bakım verme sürecinin hemşireler tarafından multi-disipliner bir yöntemle gerçekleştirilmesi sorun çözme işlevlerini kolaylaştıracaktır. Böylelikle korunma ihtiyacı giderilene kadar çocuk birlikteliğinin işlerliğini daimi kılacak, iyileştirmelerin sağlanmasında önemli bir rol etkinliğine sahip olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 2012-2022 yılları arasında korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım yöntemlerini araştıran çalışmalar incelenmiştir. Yapılmış olan incelemeler sonucunda yüksek lisans düzeyinde yapılmış olan çalışmaların doktora çalışmalarına göre fazla olduğu ve tanımlayıcı nitelikte olduğu saptanmıştır. Bu konuda doktora düzeyinde yapılan çalışmaların ve projelerin yapılması, konuya ilişkin farkındalığın artırılması önerilebilir. Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik olarak uygulanan kurum ve koruyucu aile bakımı modeli kabul edilen bakım yöntemleridir. Bu iki yöntemden koruyucu aile bakımı yöntemi en uygun olan ve toplum tarafından kabul edilen bir görüştür. Yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde korunma ihtiyacı olan çocuklara uygulanan bakım modeli hizmetlerinden biri olan koruyucu aile bakımı modeli, son zamanlarda artan bir bakım hizmeti olarak ön plana çıkmaktadır. Kurum bakımı modeli ile kıyaslandığında çocuk sağlığı ve refahı açısından daha iyi neticeler veren bu hizmetin gelecek dönemlerde daha fazla tercih edileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Küsmez B. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Kurumsal ve Alternatif Hizmet Modelleri: Bir Değerlendirme. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)* 2020; 4(3): 201-225.
2. Gökçearsan Çifci DE. Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 2009; 19(19): 53-66.
3. Çocuk Koruma Kanunu. Resmi Gazete (No:5395). 2005 Temmuz 3. Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>
4. Şenocak H, Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Journal of Social Policy Conferences* 2010;0(51):177-228. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/893/9976>
5. Gökçe B. Kimsesiz Çocuklar Sorunu, Ankara: Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları;1971: s 43.
6. Akoğlu G, Ergül C, Duman Y. Etkileşimli kitap okuma: Korunmaya muhtaç çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerine etkileri. *İlköğretim Online Dergisi*. 2014;13(2):622-639. Erişim adresi: <http://ilkogretimonline.org.tr/index.php/io/article/view/2123>
7. Aydın E. Sosyal ve Ekonomik Destek Alan Bireylerin Sosyal Destek Algı Düzeylerinin İncelenmesi: Trabzon Örneği (Doktora Tezi). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi; 2021.
8. Aslan E. Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2016.
9. Tomanbay İ. Sosyal çalışma sözlüğü Ankara: Selvi Yayınları;1999
10. Geçtan E. Erich Fromm ve İnsancı Psikoloji. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*. 2019;13(1):119-129.
11. Sargın N. Çocuklarda Ruh Sağlığı.Konya: Eğitim Yayınevi; 2015: s.43.
12. Yolcuoğlu İG. Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 2009; 18(18): 43-58.
13. Ljzendoorn MH, Palacios J, Sonuga Barke E, Gunnar MR, Vorria P, McCall RB, et al. Children in institutional care: Delayed development and resilience. *Monogr Soc Res Child Development* 2011; 76(4): 8-30.
14. Tuncer B, Erdoğan T. Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*. 2018; 3(2): 515-527.
15. Şavlı H. Çocuk Evlerinde Kalan Korunmaya Muhtaç Çocukların Sosyalizasyonu Küçükçekmece Örneği (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi; 2018.
16. Özdemir F. Korunmaya Muhtaç Çocuklar için Koruyucu Aile Bakımı (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi; 1996.
17. Yanardağ U. Kurum Bakımı Hizmetlerinden Yararlanmış Bireylerin Kurum Bakımı Sonrası Yaşam Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 2019; 3(2): 60-78. Retrieved from: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tushad/issue/51701/643816>
18. Kang H, Woo S, Chun J, Nho C, Chung IJ. Developmental outcomes among Korean adolescents in out-of-home care: A longitudinal study comparing kinship foster care and institutional care. *Children and Youth Services Review*, 2017; 76: 118-124.
19. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu, Ankara: SHÇEK Yayınları, 2006.
20. ÇHGM. Türkiye geneli kuruluş ve hizmet verileri ÇHGM İstatistikleri. Ankara: 2017.
21. 21.21. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu 2019. Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf
22. Yazıcı E. Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler Kurum Bakım

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE SAĞLIK ARAŞTIRMALARI

Türkiye
SAĞLIK
Araştırmaları
Dergisi

DERGİSİ

- Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma (Doktora Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi;2013.
23. Pak Z. Erken Gelişim Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Bağlanma Örüntüleri: Bakım Koşulları ve Bakım Elemanları Beyanlarından Bir Değerlendirme (Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi; 2018.